

'Nu ik zelf een keer de vragen van Proust moest beantwoorden, merk ik pas hoe slim ze zijn opgesteld. Er zit een patroon achter, met als gevolg dat een karakter naar voren komt.'

■ **JAN BROKKEN**

INHOUD

1	Voorwoord	09
	<i>Leon Heuts: Een oefening in zelfinterpretatie</i>	09
	<i>Martin de Haan: Marcel Proust en de Proustvragenlijst</i>	13
	<i>Coen Simon: Moet je om de waarheid te spreken altijd eerlijk zijn?</i>	
	<i>Enkele vragen over jezelf zijn in gezelschap</i>	19
2	De antwoorden van...	25
	<i>Marcel Proust, 1884</i>	26
	<i>Marcel Proust, 1887</i>	30
	<i>Marcel Proust, omstreeks 1894</i>	33
	<i>Yvette van Boven</i>	36
	<i>Jan Brokken</i>	39
	<i>Arnon Grunberg</i>	48
	<i>Marli Huijter</i>	54
	<i>Murat Isik</i>	58
	<i>Neelie Kroes</i>	68
	<i>Jan van Mersbergen</i>	72
	<i>Nelleke Noordervliet</i>	75
	<i>Tinkebell.</i>	80
	<i>Alain Verheij</i>	84
3	Jouw eigen antwoorden	88
	<i>Verantwoording en bronnen</i>	94
	<i>Biografieën</i>	95

01

VOORWOORD

EEN OEFENING IN ZELFINTERPRETATIE

Leon Heuts

Ik lees mijn vriendin bijna iedere avond voor uit *De Goddelijke Komedie* van Dante. Iedere avond zijn we weer verrukt over de beeldende kracht van Dante. Maar we *lezen* niet alleen een mooi verhaal; we *belev*en het ook samen – het bindt ons. Ook al is het verhaal eeuwenoud, het creëert toch iets nieuws. De beeldtaal van Dante vloeit langzaam samen met het verhaal van ons samenzijn, en geeft dat zo mede vorm.

Dit ritueel bevestigt mijn overtuiging dat er een zeer diepe en innige samenhang is tussen literatuur en leven. Zowel verhalen als levens balanceren tussen eenheid en het onverwachte of vervreemdende. Weinig mensen zijn geneigd het leven te zien als een reeks onsamenhangende gebeurtenissen; we hebben een *levensverhaal* – een eenheid. En toch kent het leven steeds weer onverwachte wendingen, die de voorgestelde eenheid op de schop gooien. Hetzelfde geldt voor goede verhalen: ze vormen een eenheid, een 'plot', maar evengoed verrassen ze met onverwachte en zelfs vervreemdende wendingen, of staan ze open voor steeds weer nieuwe duidingen. Dat geldt niet alleen voor de inhoud, maar ook voor de structuur. Een verhaal is geen causaal proces van oorzaak en gevolg. Op A volgt niet per se B. Toch zullen we proberen ook het

onverwachte een plaats te geven in ons eigen levensverhaal.

Maar wat is dat eigenlijk, ons eigen levensverhaal? Zijn wij daar zelf auteur van? Voor een deel wel – maar je moet er wat voor doen. We kunnen proberen een betekenisvolle samenhang te ontdekken in wat we doen en wie we zijn, maar voor dit auteurschap betalen we ook een prijs. De meest betekenisvolle momenten tekenen zich immers altijd af tegen datgene waar geen betekenis aan gegeven kan worden. De grote betekenisgevers bevinden zich per definitie buiten het veld van betekenis. De toevalligheden van het lot, de onverwachte wending, het ontstaan en vergaan van liefdes, uiteindelijk de dood en het mysterie van het zijn zelf: ze zetten ons aan tot denken en schrijven, interpreteren, verbeelden en steeds weer hernemen – maar we zullen ze nooit doorgronden. Ze blijven in de kern vreemd.

Zelfreflectie is daarin nooit ver weg. Leven is altijd *mijn* leven, en ik zal er chocola van moeten maken, zelfs als ik het nooit kan doorgronden. Wie ben ik?

Dat is ook de belangrijkste vraag in het werk van de grote Franse filosoof Paul Ricoeur, die Proust uitgebreid heeft geanalyseerd. Logisch, want Ricoeur heeft zijn intellectuele leven gewijd aan onderzoek naar de mens als verhalend wezen. Met als belangrijkste vraag: als de mens een verhalend wezen is, wie ben 'ik' dan? Wie is de auteur van mijn eigen verhaal? Het antwoord van Ricoeur is subtiel. In *Time and narrative* beschrijft hij hoe verhalen het leven zelf 'nabootsen' (*mimesis*). Dat wil niet zeggen dat een verhaal een klakkeloze nabootsing is van het leven, integendeel. Hij verwijst hiervoor naar Aristoteles, voor wie imitatie een proces is van uitvergroten, tot voorbeeld stellen, en zelfs scheppen. Een gedicht heeft bijvoorbeeld de kracht om op zichzelf naakte feiten als verliefdheid of dood uit te vergroten tot betekenisvolle gebeurtenissen, waarin lezers zich kunnen herkennen. Een gedicht kan bovendien aanzetten tot troost, reflectie of mogelijk een handelingsperspectief.

Natuurlijk komt hier meteen het 'ik' om de hoek kijken. Het zijn immers dichter én lezer die zich verhouden tot een naakt feit, en daar een eigen verhaal van maken. Maar tegelijkertijd verbindt het verhaal ons met anderen, en misschien zelfs de gehele mensheid, omdat we

ons door de uitvergroting herkennen in een particulier lot.

Zo is de transformatie van het leven als een opeenvolging van naakte feiten naar een betekenisvol verhaal voor Ricoeur zelfs een morele opgave. 'We zijn voortdurend verplicht te interpreteren wat ons overkomt. De literatuur biedt ons daarvoor het model en het oefenterrein,' aldus Ricoeur in een interview met *NRC Handelsblad*. We hebben dus een plicht tot zelfreflectie. Waarom? Omdat we door verhalen anderen beter leren kennen, en daardoor ook onszelf.

Belangrijk is het woord 'interpreteren'. In dat ene woord schuilt verzet tegen een cultuur die de wereld ziet als een geheel van causale verbanden. Het menselijke leven is complexer dan 'als a dan b'. Interpreteren staat voor de openheid en gelaagdheid die verhalen eigen zijn. Het staat voor de poging om ook vervreemding en het onverwachte ruimte te geven, ook al lukt dat nooit helemaal.

Voortdurend interpreteren, hernemen en verder vertellen van levensverhalen verdiept de kennis over onszelf en anderen. Het is een oefening in mens-zijn. Letterlijk: volgens Aristoteles is mimesis een vorm van kunst. En hoewel we misschien niet allemaal even kunstig zijn, kunnen we er ons wel allemaal in bekwamen.

Proust zegt het goed: 'Mijn werk moet zijn als het instrument dat ik ooit bij mijn opticien in Combrai heb gekocht: het middel waarmee de lezer zal leren zichzelf te lezen.' Het literaire werk van Proust is een geschenk aan iedereen die zichzelf beter wil leren lezen. Zijn questionnaire is misschien wel een opstapje daarnaartoe. Zie het als serieuze spelerei. Door de vragen oefen je jezelf in het auteurschap, in de zelfinterpretatie. Het loont de moeite om de vragenlijst om de paar jaar opnieuw in te vullen – opdat je merkt hoe de antwoorden veranderen met de tijd, zoals ook een verhaal zich ontwikkelt.

Invullen is een paradoxale ervaring. Je leert jezelf beter kennen, maar tegelijkertijd denk je: ben ik dat? Je ziet jezelf even door de ogen van een ander, of je ziet jezelf als een ander. Maar dat is juist de kunst en de waarde van de zelfreflectie, als oefening in mens-zijn. ●

MARCEL PROUST EN DE PROUSTVRAGENLIJST

Martin de Haan

Het begon allemaal met een vriendenboek van een keurig net Frans burgermeisje. In het Engels, want de gegoede Franse burgerij in de late negentiende eeuw was anglofiel: *Confessions – An album to record feelings & thoughts*. Rood omslag met gestempelde bloemenrand en goudkleurige opdruk, aan de achterkant voorzien van een etiket van LIBRAIRIE GALIGNANI, Engl. & Americ. Books, 224 Rue de Rivoli, Paris. Binnenwerk van gekleurd papier, tweeënnegentig bladzijden die door de trotse bezitster met de hand zijn genummerd en waarop steeds dezelfde vragen staan, ingevuld door haar vrienden. Helemaal achterin een stempel van de uitgever: W. Greening, Binder, 183 Fleet Street, London. En daarmee zou alles wel zo ongeveer verteld zijn als het meisje, Antoinette Faure (de jongste dochter van de latere Franse president Félix Faure), niet bevriend was geweest met een zekere Marcel Proust.

Hoeveel dat uitmaakt, blijkt misschien wel het duidelijkst uit het bedrag waarvoor het boekje in 2003 werd geveild bij Drouot: 120 227 euro. Maar het was inmiddels dan ook een bijna mythisch object geworden, niet alleen door de roem die de schrijver Proust in de loop van de twintigste eeuw ten deel was gevallen, maar al evenzeer door de hoge vlucht die de vragenlijst zelf had genomen sinds André Berge,

de zoon van Antoinette Faure, het album in 1924 op de zolder van het familiehuis in Le Havre had teruggevonden en Prousts antwoorden op de vragen had gepubliceerd in het tijdschrift dat hij runde met zijn broer François, *Les Cahiers du mois*. Die publicatie deed al flink wat stof opwaaien in het kleine kringetje van Prousts specialisten, maar de kettingreactie kwam pas echt op gang toen de schrijver André Maurois de vragenlijst en Prousts antwoorden opnam in zijn biografie *À la recherche de Marcel Proust* uit 1949 – waarin hij ook melding maakt van een tweede door Proust ingevulde vragenlijst, ditmaal uit een Franstalig album met de titel *Les Confidences de Salon* en door Proust zelf voorzien van de kop 'Marcel Proust par lui-même'. Dateerde de eerste set met antwoorden van Proust hoogstwaarschijnlijk van 4 september 1887, toen hij dus zestien jaar oud was, de tweede set kan met enige precisie worden gedateerd rond zijn drieëntwintigste levensjaar, in 1894. Maurois maakt in zijn boek niet veel woorden vuil aan de twee vragenlijsten, maar suggereert een paar jaar later wel aan zijn uitgever, Léonce Paillard, om de door Proust beantwoorde vragen ook aan hedendaagse schrijvers voor te leggen ter verlevendiging van twee wat saaie vaktijdschriften, *Livres de France* en *BIBLIO*. En zo wordt de 'Proustvragenlijst' (bestaande uit de tweede lijst plus drie vragen uit de eerste) beantwoord door een hele rits beroemde en minder beroemde schrijvers, onder wie Georges Simenon, Paul Claudel, Louis Aragon, en natuurlijk Maurois zelf.

In 1969 brengt Paillard een boek uit met de antwoorden van honderd schrijvers. Inmiddels is de vragenlijst de wereld rond gegaan, met de naam Proust eraan vastgeklonken. Kranten als *The Guardian* en de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* gebruiken hem, en zelfs Mick Jagger en John Lennon vullen hem in (de eerste met het antwoord 'Beatle' op de vraag wat hij had willen zijn als hij niet zichzelf was geweest, de tweede – tijdens de beroemde Amsterdamse 'Bed-in' – met het antwoord 'Yoko' op bijna alle vragen). Maar voor de echte doorbraak zorgt Bernard Pivot vanaf 1991 met zijn culturele praatprogramma *Bouillon de culture*, waarin hij elke gast aan een vaste reeks van tien zelfbedachte 'Proustvragen' onderwerpt. Het programma, dat op TV5 tot ver buiten Frankrijk kan worden gezien, is zo'n doorslaand succes dat de formule van de Proustvragenlijst overal wordt gekopieerd, met